

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

© Просович О.П., Мірошник Р.О, 2006

Обґрунтовано необхідність інноваційної політики на підприємстві. Проаналізовано поняття "інноваційна політика". Визначено основні передумови посилення ролі інноваційної діяльності на підприємстві. Зосереджено увагу на розробленні та впровадженні інноваційної стратегії. Наведено ознаки технологічно ефективного підприємства. Подано рекомендації щодо інноваційної політики на підприємстві.

The authors motivate the necessity of pursuing an innovative policy on an enterprise. It is analysed "innovative politics". Main pre-conditions of strengthening of role of innovative activity are definite on an enterprise. Attention is concentrated on development and introduction of innovative strategy. Signs are resulted technologically effective enterprise. The recommendations are given that by pursuing an innovative policy on an enterprise.

Постановка проблеми

Наприкінці ХХ і на початку ХХІ ст. провідні компанії світу пришвидшили свій економічний розвиток, реалізуючи можливості глобально-інформаційного простору. Вони сконцентрували свою увагу на розробленні і реалізації інноваційної політики розвитку підприємства, що спричинило не просто чергову зміну технологічної бази, а й настання нової технологічної революції [2, с. 225]. Сприятлива кон'юнктура світових ринків для деяких товарів та можливість використати незадіяні виробничі потужності переважно вичерпали себе. Тому підвищення конкурентоспроможності продукції українських підприємств можливе лише за умови технічного переоснащення, забезпечення постійного оновлення продукції, прискорення впровадження у виробничий процес останніх досягнень науки і техніки для повнішого задоволення потреб споживачів у різноманітній високоякісній продукції і послугах. Попри очевидну важливість і актуальність розроблення та впровадження інноваційної політики, на вітчизняних підприємствах їй все ще приділяють надто мало уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивчення і узагальнення наявних публікацій показує, що на вітчизняних підприємствах інноваційна політика впроваджується поступово та доволі повільно [1, с.115]. На думку провідних українських вчених, у інвестиційно-інноваційній сфері потреба в постійному оновленні асортименту продукції та технології її виробництва зумовлена конкурентною боротьбою на ринку [3, с. 21]. Підприємства змушені розробляти інноваційну політику, щоб покращувати якість товарів та послуг і створювати принципово нові види продукції, постійно вдосконалювати технологію їхнього виробництва, підвищувати продуктивність праці персоналу, пришвидшувати оборотність вкладеного капіталу.

Постановка цілей

Дослідження теоретичних основ та прикладних проблем інноваційного процесу зумовлює доцільність виявлення передумов ведення інноваційної діяльності підприємствами та характеристик їхньої інноваційної політики, що і є метою цієї статті.

Виклад основного матеріалу

Впровадження нового в господарську практику підприємства визначають як нововведення, тобто з моменту появи ідеї до її реалізації новація набуває нову якість і стає інновацією. Інновації є важливою умовою розвитку виробництва та сфери послуг, підвищення якості продукції, появи нових товарів.

Ефективним засобом досягнення стратегічно важливої мети є реалізація інноваційної моделі розвитку підприємства та удосконалення такого її базового елемента, як механізм розбудови технологічної бази підприємства. Технологічну базу варто розглядати в сукупності з виробничо-технічним потенціалом підприємства як здатність до стабільної виробничої діяльності в межах вибраної стратегії за умов мінливого зовнішнього середовища. Практика свідчить, що підприємства з великим виробничо-технічним потенціалом є здебільшого інертнішими щодо інноваційних змін, ніж невеликі фірми. Водночас невеликі фірми часто не мають необхідних ресурсних можливостей для реалізації значних інноваційних проєктів [4, с.120].

Наслідки кризи вітчизняного виробництва, гостра нестача коштів, необхідність докорінної реструктуризації промисловості, відсутність чіткої промислової та інвестиційної політики держави, невизначеність пріоритетів розвитку та багато інших причин призвели до значного техніко-технологічного відставання вітчизняних підприємств від аналогічних фірм розвинутих країн світу, фізичного і морального зношення основних засобів, старіння багатьох технологічних процесів.

Інноваційна політика – наука і система практичного управління нововведеннями у суспільстві, в умовах конкретного підприємства, регіону (галузі), країни. За рівнем розробки розділяють інноваційну політику держави (макрорівень), регіону (мезорівень) та підприємства (мікрорівень).

Управління сукупністю інноваційних процесів визначає інноваційну політику підприємства, яка формується на основі певних принципів і встановлює зв'язок між розвитком підприємства і напрямками його інноваційної діяльності.

Об'єктивна необхідність інноваційної політики підприємства на сучасному етапі пояснюється тими радикальними змінами, що відбуваються в суспільстві. Можна визначити такі основні передумови посилення ролі інноваційної політики:

- 1) перехід суспільства до епохи економічного зростання, яке базується на швидких темпах НТП;
- 2) загострення внутрішньогалузевої конкуренції та конкуренції у світових масштабах;
- 3) насичення ринку стандартизованою продукцією, яка користується масовим попитом;
- 4) формування нового управлінського мислення на принципах подолання бюрократизації, підвищення гнучкості та демократичності управління;
- 5) зміни у психологічному настрої, уподобаннях, звичаях людей [4, с. 68].

Необхідність розроблення інноваційної політики зумовлена потребою в стратегічному управлінні інноваційною діяльністю. За умов стрімкого НТП своєчасне та оперативне впровадження новітніх технологій забезпечує гнучкість, маневреність підприємства, його здатність пристосовуватися до мінливого оточення (технічного, економічного, соціального, екологічного, політичного, культурного тощо).

Інноваційна політика підприємства передбачає визначення власниками та керівництвом підприємства мети інноваційної стратегії і механізмів реалізації пріоритетних інноваційних програм і проєктів підприємства. Оцінювання, прийняття та реалізація рішень стосовно розроблення і впровадження у виробничу практику нововведень: нової технології, техніки, організаційних форм управління і методів господарювання становлять зміст інноваційної політики підприємства. Завдання інноваційної політики полягають у забезпеченні ефективного виконання функцій НТП, тобто в економії і підвищенні продуктивності праці, заощадженні матеріальних і паливно-енергетичних ресурсів, ефективному використанні основних виробничих фондів [2, с. 179].

Одним з істотних чинників, який зумовив зацікавленість вітчизняних підприємств інноваційною діяльністю, стали зміни в економічній системі. Трансформація економічної системи господарювання сприяла виникненню абсолютно нових умов функціонування. Цей процес створив нову картину – картину ринку, елементами якої стали поява конкурентів та спричинена ними цінова конкуренція, різкі зміни попиту і пропозиції, зростання вимог до продукції і, відповідно, зростання витрат підприємств на підвищення якості товарів, швидкі технологічні зміни та ціла низка інших.

Загалом причини розроблення на підприємстві інноваційної політики можна розділити на дві основні групи [3, с. 23]:

1) прибуток підприємства знижується – у такому разі за рахунок введення інновації підприємство прагне забезпечити підвищення прибутку;

2) прибуток підприємства знаходиться на запланованому рівні – підприємство приймає рішення про зростання прибутку за рахунок введення інновацій.

Інноваційна політика підприємства повинна спрямовуватись на удосконалення всіх сфер діяльності підприємства задля підвищення його конкурентоспроможності на ринку. Варто також зазначити, що позиції лідера на ринку займають переважно ті підприємства, виробничий процес яких базується на інноваційній технології. Є такі ознаки технологічно ефективного підприємства: зміна стратегічної мети і розвиток засобів її досягнення відповідно до НТП; намагання зберегти вже наявні ринки збуту і водночас вихід на нові; використання матричної структури управління; політика визначає цілі, напрями, функції та організаційні форми інноваційної діяльності підприємства. Вона втілена у відповідних планах і програмах: стратегічних, тактичних та поточних загострення конкурентної боротьби; поява глобальних ринків і, відповідно, глобальної конкуренції; наявність власної науково-дослідної бази; паралельність розроблення продукту з дослідженнями його ринкового потенціалу; наявність кваліфікованих кадрів, які здатні мислити стратегічно і вирішувати перспективні проблеми [2, с.198].

Інноваційна політика є частиною загальної політики підприємства, яка регламентує взаємодію науково-технічної, маркетингової, виробничої, фінансової та інших видів діяльності під час реалізації нововведень. Управління цією взаємодією має здійснюватися на основі певних норм і правил, які охоплюють [1, с.120]:

1) організаційні, правові та інші процедури, що визначають порядок формування Інноваційної політики;

2) чинники, які треба врахувати під час її формування;

3) розвиток функціональних напрямків діяльності підприємства;

4) механізм реалізації інноваційних програм і проектів;

5) методичні засади оцінювання ефективності інноваційної діяльності;

6) механізм коригування напрямів інноваційної діяльності.

Інноваційна політика повинна враховувати особливості тієї галузі, до якої належить підприємство. Динаміка розвитку галузі істотно впливає на формування відповідної інноваційної політики підприємства.

Практично всі процвітаючі підприємства зобов'язані своїм успіхом інноваціям, проте далеко не всі підприємства, що займаються інноваційною діяльністю, досягають успіху (переважно через високий ризик внаслідок невизначеності поведінки споживачів, непередбачуваності дій конкурентів тощо) [7, с. 240]. Успішність реалізації інноваційної політики підприємства залежить від якості та швидкості розроблення та впровадження інноваційної стратегії.

Інноваційну стратегію розвитку підприємства варто розглядати на кількох рівнях планування і управління загалом. Традиційно розрізняють три рівні управління: керівники нижчої ланки керують діяльністю безпосередніх виконавців; керівники середнього рівня є “зв’язковими” між нижчою та вищою ланками і їхні функції можуть істотно відрізнятися на різних підприємствах; керівники вищого рівня відповідають за організацію загалом.

Так, на корпоративному рівні управління доцільно використовувати, переважно, SWOT-аналіз, матрицю бостонської консультативної групи, матрицю “Мак-Кінсі – Джеренал Електрик”; на бізнес-рівні – стратегічну модель Портера, модель “товар – ринок”, модель “життєвого циклу попиту”; на технічному рівні – переважно PEST-аналіз [5, с. 25].

Відповідно інноваційна стратегія підприємства повинна відображати особливості певного шляху розвитку. Серед основних особливостей треба відзначити: специфіку методів ринкових досліджень, що передують розробленню нововведень (новацій); збільшення глибини прогнозування майбутньої розвитку подій як результату інноваційної діяльності; різке збільшення обсягів інформації, безупинне її накопичення й аналіз для прийняття обґрунтованих управлінських рішень,

своєчасного реагування на можливості й загрози, що виникають на ринку; багатоваріантний характер прогнозів; оцінку здатності підприємства сприймати інновації; детальний аналіз чинників ризику й оцінка їхнього впливу; ретельний вибір методів і джерел фінансування інновацій, зокрема детальний аналіз альтернативних варіантів; узгодження цілей, етапів і термінів реалізації стратегії з прогнозованими параметрами стадій життєвого циклу нововведення; високу мобільність і адаптивність стратегії, можливість її оперативної переорієнтації стосовно змін умов зовнішнього і внутрішнього середовища господарювання; необхідність оцінки інноваційної стратегії за системою показників.

Стратегія – довгострокова модель розвитку підприємства, яку приймають для досягнення її стратегічних цілей і, яка враховує обмеження внутрішнього та зовнішнього середовища. Стратегію будь-якої організації можна охарактеризувати як стратегію наступу, стратегію стабільного розвитку, захисну стратегію [5, с. 163].

Стратегія наступу передбачає стрімкий розвиток організації: збільшення масштабів виробництва, освоєння нових товарів і послуг, вихід на нові ринки збуту, завоювання стабільних конкурентних переваг. Стратегія стабільності полягає у підтриманні наявних обсягів виробництва, розмірів підприємства загалом і напрямів його ділової активності. Як правило, її дотримуються фірми, що виготовляють продукцію із тривалим стабільним попитом. Захисна стратегія спрямована на утримання позицій фірми на ринку і недопущення банкрутства, яка опирається, як правило, на інноваційну політику еволюційного типу.

Реалізація інноваційних рішень можлива за умови виваженої інноваційної політики, яка формує умови залучення до інноваційної діяльності певні функціональні служби підприємства. Так, своєчасне розпізнавання нових вимог до продукції забезпечується кваліфікованими маркетинговими дослідженнями, за результатами яких визначають напрями інноваційних змін і окреслюють завдання у сфері науково-технічних та конструкторсько-технологічних робіт. Ефективне їхнє виконання можливе за умов наявності висококваліфікованого персоналу відповідної спеціалізації та продуманої системи мотивації. Зважаючи на це, інноваційна політика охоплює маркетингову політику, політику в сфері науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), політику структурних змін, технічну політику, інвестиційну політику [3, с. 22].

Планування інноваційних процесів передбачає також визначення обсягу коштів, необхідних для здійснення усіх напрямів інноваційної діяльності та оцінювання можливості підприємства акумулювати їх у тих часових межах, які відповідають певному етапу життєвого циклу інновації. Інноваційна діяльність сьогодні потребує значних витрат. Навіть великі корпорації не завжди мають достатньо коштів, щоб самостійно фінансувати створення та впровадження нового продукту. Тому кожне підприємство, зважаючи на свої можливості, повинно розробляти оптимальну стратегію фінансування інноваційної діяльності. Це зумовлює необхідність комплексно вирішити проблему фінансового забезпечення інноваційного розвитку, тобто визначити оптимальні співвідношення в обсягах фінансових ресурсів, які спрямовують на реалізацію окремих стадій створення (придбання) та використання нового знання. На жаль, рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств зумовлений загостренням ресурсних проблем організації, насамперед фінансових (брак власних коштів організації, недостатня підтримка з боку держави, складність залучення фінансових ресурсів з ринкових джерел, зокрема – не вигідні умови кредитування). У структурі ресурсів для фінансування інноваційної діяльності власні кошти підприємств у загальному обсязі їхнього капіталу становлять 70% [6, с.77]. Актуальним сьогодні є активізація використання та інших джерел фінансування інноваційної діяльності підприємства (зокрема, залучення іноземних інвесторів і банківського кредитування, тенденція до зростання ролі якого стає дедалі помітнішою і в майбутньому повинна стати істотною за умови зниження ставок рефінансування) та їхня оптимізація для забезпечення максимально можливих обсягів реалізації та ефективності інноваційної діяльності.

На основі цього дослідження можна запропонувати такі рекомендації щодо формування інноваційної політики підприємств:

- 1) необхідність попереднього оцінювання здатності підприємств сприймати інновації (аналіз інноваційного потенціалу);
- 2) формування організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств на основі принципів системності, комплексності, виправданого ризику, альтернативності варіантів розвитку, гнучкого реагування тощо;
- 3) формування інноваційної стратегії розвитку підприємств з урахуванням пріоритетів державної та регіональної інноваційної політики;
- 4) розроблення стратегії інвестування в інноваційний розвиток підприємств;
- 5) аналіз ризиків на всіх етапах життєвого циклу інновації та розроблення заходів для зменшення їхнього негативного впливу.

Висновки

На основі цього дослідження можна зробити такий висновок: перехід України до ринкової системи господарювання призвів до зміни розуміння місця і мети інноваційної політики на підприємстві. Новій системі притаманне планування на мікрорівні, де підприємство самостійно визначає з ким, як, коли, для кого і як працювати. Особливість інноваційної діяльності в ринкових умовах полягає передусім в її орієнтації на запити споживача, адже сьогодні ідею нового технічного вирішення або шлях до нього вказують потреби ринку, умови виробництва та аналіз технічних можливостей. Інноваційна політика є частиною загальної політики підприємства, яка регламентує взаємодію науково-дослідної, маркетингової, виробничої, фінансової та інших видів діяльності під час реалізації нововведень. Управління цією взаємодією повинно здійснюватися на основі певних норм і правил. Гальмує інноваційний розвиток підприємств їх пасивність, нестабільність зовнішнього середовища, криза вітчизняного виробництва, гострий брак власних ресурсів, висока вартість позикових коштів, необхідність докорінної реструктуризації промисловості, відсутність чіткої промислової та інвестиційної політики, невизначеність державних пріоритетів розвитку, значна техніко-технологічна відсталість вітчизняних підприємств від фірм розвинутих країн світу. Інноваційна спрямованість стратегії розвитку підприємства все-таки є необхідною і в майбутньому ті підприємства на ринку будуть конкурентоспроможними, які здійснюватимуть ефективну інноваційну діяльність.

Перспективи подальших досліджень

Інноваційна діяльність в Україні характеризується низьким рівнем активності. Намагання України інтегруватися в ЄС та вступити в СОТ вимагає виконання від неї впровадження певних заходів, які спрямовані на вирішення багатьох проблем: соціальних, економічних, правових тощо. В майбутньому продукція вітчизняних підприємств буде намагатися конкурувати на європейському та світовому ринках. Це вимагає підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг, зниження їхньої собівартості, підвищення якості продукції. Безперечно, неможливо обійтись без інноваційних заходів в управлінні та виробництві продукції. В процесі реалізації інноваційної політики багато вітчизняних підприємств зіткнуться з проблемами фінансування та організації інноваційної діяльності, НДДКР, навчання та перекваліфікації кадрів тощо. Тому предметом майбутніх наукових досліджень доцільно вибрати розроблення ефективних шляхів реалізації інноваційної політики на підприємствах.

1. Кузнецова І.С. Перспективи розвитку інноваційного підприємництва в Україні // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 4. – С. 115–122. 2. Гальчинський А.С., Кінах А.К. Інноваційна стратегія українських реформ. – К., 2002. 3. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України. – 2004. – №5. – С. 20–22. 4. Йохна М.А., Стадник В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навч. посіб. – К., 2005. 5. Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К., 2006. 6. Столяров В.Ф. Основа фінансово-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємств та промисловості // Вісник КНУТД. – 2003. – №3. – С. 5–10. 7. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навч. посіб. – Суми, 2003.